

IV.

Radvánszki Erika

Sztereotípiá, előítélet, diszkrimináció

Alapvető fogalmak a témakör feldolgozásához

sztereotípiá: a fogalom meghatározására többféle megközelítés létezik. Például:

*A szociálpszichológia a sztereotípiát az emberek egy csoportjáról alkotott általánosításként határozza meg, amelyben feltételezzük, hogy ha a csoport tagjai egy valamiben azonosak, például: mindnyájan olaszok, akkor a többi tulajdonságaikban is megegyeznek (hangosak, jól főznek, stb.). Ha a leegyszerűsítő sztereotípiákhoz negatív érzelmet társítunk, a sztereotípiák veszélyessé és igazságtalanokká válnak, és gyakran előítéletekké alakulnak.

*A sztereotípiák olyan személyiségi sémák, amelyek a gyors és hatékony adatfeldolgozást segítik elő. A köztudatban a sztereotípiá fogalma negatív csengésű - sokszor tévesen azonosítják az előítélettel -, de az agyunk számára nélkülözhetetlen információ osztályozó folyamat része. Az így meghatározott és elraktározott adatok azonban az egyénre kivetítve pontatlanok és ezért félrevezetőek lehetnek. Nem csupán saját tapasztalat alapján alakíthatunk ki sztereotípiákat, hanem társas tanulás által is. Példa a sztereotípiára: A szőke nők buták. Ez egy általánosítás. Szerintem így helyes: Vannak olyan szőke nők, akik buták.

A sztereotípiákra nagy hatást gyakorolnak az attitűdök.

Az attitűd két megfogalmazása:

*Az a tanult képesség, hogy az egyén bizonyos tárgyakra, személyekre, helyzetekre meghatározott módon reagáljon.

*Az attitűd konkrét helyzetre vonatkozik, és azt fejezi ki, hogy bizonyos értékek tudatos, vagy nem tudatos elfogadása a konkrét helyzetben milyen viselkedéseket és véleményeket eredményez. Az attitűdnek mindig van tárgya, amelyre vonatkozik. (Andorka, 2006. 574. o.)

Sztereotip gondolkodás: Általánosító elképzelés valamiről, valakiről, vagy akár egy egész népcsoportról.

Az előítélet: Mélyen rögzült, meggyőződést nélkülöző, a tények és érvek elől mereven elzárkózó (többnyire negatív) értékelő beállítottság, ami már a megismerkedést megelőzően kialakul. Allport (1977) szerint téves, vagy nem teljes információkból származó általánosításon alapul. Ez lehet például: politikai, egészségügyi, erkölcsi, nemi identitású, vallási, kulturális. Az előítéletes ember előre megfogalmazza feltételezéseit, ítéletekkel viszonyul az adott dologhoz, személyhez. Senki nem születik előítéletesnek például egy népcsoporttal kapcsolatban. Az előítéletek egy része már gyermekkorban kialakulhat. Ebben nagy szerepe lehet a családnak, a kortárs csoportoknak, a nevelési-oktatási intézményeknek. A későbbiekben a saját élettapasztalatok (esetleges sérelmek, kudarcélmények, negatív benyomások) következményeként rögződik. Az előítéletek a sztereotípiákhoz hasonlóan egy leegyszerűsített világgépet adnak az embernek. Az előítélet akkor válik veszélyessé, ha széles körben elterjed. Például a médiában. A társadalomban elterjedt negatív előítéletek feszültséget okozhatnak a csoportok között, növelik a kirekesztést, a társadalmi egyenlőtlenséget.

Az előítéletnek több válfaját különböztetjük meg: Az **egyéni** előítéletekben egyéni érzelmek és vélekedések húzódnak meg. Kialakulásuk fokozatosan megy végbe. Egyik megnyilvánulási formája az ellenérvzés (valaki ellenszenves számunkra, de az okát nem tudjuk megmagyarázni) de ez még nem ítélet. Az egyén szintjén az előítéletességgel összefüggésben állhat például az önigazolás szükségessége (főlényben érezzük magunkat egy olyan csoporttal szemben, akiket magunknál rosszabb helyzetben látunk), a bűnbakkeresés (például társadalmi kisebbségeket hibáztatunk rossz gazdasági körülményeinkért). A **társadalmi** előítélet az egész társadalomra jellemző tudatjelenség. Egyik változata az erkölcsi előítélet (például: egy új szindarab betiltása, az indoklás gyakran erkölcsi kifogást tartalmaz). **Csoport** ítéletnek nevezzük a nemzeti, faji, vallási előítéleteket.

Az előítélet fokozatai:

Az első fokozat tulajdonképpen egy **szóbeli** kijelentés, elutasítás. (lásd: órateremben spenót főzelékről mondták, hogy rossz ízű, nem kóstolom meg). A **diszkrimináció**: Egyes emberek hátrányos kezelése azon az alapon, hogy valamely meghatározott csoport tagjai. Az ítélet ez esetben már magatartásban is megjelenik. (Például: A buszon nem ül le valaki mellé származása, nemi identitása, tetoválása, egyéb külső jegye miatt.) Az előítéllettel sújtott csoport tagjainak joga is kevesebb van, mint a többségnek. Példa erre, hogy az Amerikai Egyesült Államok déli államaiban még az 1950-es években sem ülhetek le a színesbőrűek a fehéreknek fenntartott ülőhelyekre a buszon. De vannak arra is példák, hogy valaki nem alkalmaz munkásnak cigány embert.

A diszkriminációt meg kell különböztetni az előítéllettől, bár a kettő általában szorosan összefügg. Előfordulhat, hogy a másokkal szemben előítéleteket tápláló személy nem vesz részt a velük szembeni diszkrimináció gyakorlatában, vagy fordítva. (Giddens, 2008. 375. o.)

Az előítélet következő fokozata a **fizikai agresszió**. Ez az előítéllettel sújtott csoport tagjainak fizikai bántalmazását jelenti. Bekövetkezhet az előítélet tárgyának a megsemmisítése, vagyis a lincselés (a lincselés jelentése: öntörvényű, kegyetlen leszámolás, önbíráskodás).

rasszizmus: Az a gondolkodás, ami az embereket többféle fajra osztja, és az egyén a saját fajtát valamilyen szempontból felsőbbrendűnek tartja a többivel szemben, illetve az a felfogás, ami szerint emberi tulajdonságok megfeleltethetők bizonyos faji hovatartozásnak. Vagyis a genetikai származás meghatározza az egyén tulajdonságait, hajlamait. Ez a felfogás duplán előítélet, hisz biológiailag az emberiség egyetlen fajba, a homo sapiensbe tartozik. A hamis tévképzet, hogy az emberek külön „fajokba” sorolhatók, gyakran vezetett tragédiához. Példa erre a történelemben a II. világháború időszaka, a náci Németország, ahol üldözték és tömegesen megölték azokat, akikről úgy tartották, hogy „alacsonyabb rendű” fajhoz tartoznak. Az előítéletességre hajlamos emberek lépésről lépésre jutnak el az egyik fokozatról a másikra. Szerencsére többségük megáll a szóbeli elutasításnál vagy a diszkriminációnál.

Mi magunk, mit tehetünk az előítélet ellen?

1. Ismerjük fel: Az előítéletek elleni küzdelem első lépése a felismerés. Mindenkinek vannak határozott elképzelései embercsoportokról, amelyek nem vonatkoztathatóak a csoport minden tagjára. Ezt kell szem előtt tartanunk.

2. Kerüljük tudatosan. Próbáljuk elérni, hogy viselkedésünket, döntéseinket ne előítéleteink határozzák meg!
3. Reagáljunk! Ne hagyjuk szó nélkül, ha a környezetünkben valaki bánt másokat, csoportokat sérteget!
4. Mutassunk példát!

Irodalom, források

Dr. Szabó István: Bevezetés a szociálpszichológiába (Nemzeti Tankönyvkiadó, 2008)

Gordon W. Allport: Az előítélet (Társadalomtudományi Könyvtár, Budapest, 1977)

Andorka Rudolf: Bevezetés a szociológiába (Osiris Kiadó, Budapest, 1997)

Romológiai ismeretek (szerkesztette: Fábiánné Andrónyi Katalin) <https://ormanyasag.hu/wp-content/uploads/2021/03/Balogh-Zoltan-Fabianne-Andronyi-Katalin-Romologiai-ismeretek.pdf>

Michael Sinclair Stewart: Daltestvérek (T-Twins Kiadó, Budapest, 1993)

<https://hu.wikipedia.org/wiki/sztereotipia>

<https://lexikon.uni-nke/szocikk/giszkriminacio-2/>

<https://hosoktere.org/mit-tanitunk/sztereotipiak-es-eloiteletek/>

https://mersz.hu/dokumentum/m592esz_51/

<https://www.eternalechoes.org/exercises/5-2-prejudice-racism-and-hatred-today>

<https://tudatbasis.sulinet.hu/hu/szakkepzes/egeszsegneveles/pszichologia/csoportkozi-viszonyok/sztereotipiak>

Óraterv

A pedagógus neve: Radvánszki Erika

Műveltségi terület: Ember és társadalom

Tantárgy: Roma/cigány nemzetiségi népismeret

Osztály: 11. évfolyam

Témakör: Szociális kapcsolatok-önismeret, érdekérvényesítés (órakeret: 4)

Az óra típusa: új ismereteket feldolgozó óra

Az óra témája: Sztereotípa, előítélet, diszkrimináció (1. óra)

Az óra cél- és feladatrendszere: a témához kapcsolódó fogalmak megfelelő rendszerezése és alkalmazása, érzékenyítés

Az óra didaktikai feladatai: ráhangolódás, új ismeretek szerzése, kritikai gondolkodás fejlesztése, vitakultúra fejlesztése, elemző képesség fejlesztése, reflektálás, értékelés

Tanítandó ismeretek: a sztereotípa fogalma, a sztereotip gondolkodás, előítélet, diszkrimináció

Fejlesztési és tudásszint: Fejlődjön a tanulók tolerancia szintje és társas kompetenciája, a megszerzett információkból tudjanak következtetéseket levonni, legyenek képesek megosztani figyelmüket több szempont egyidejű követése esetén.

Tantárgyi kapcsolat: Állampolgári és társadalmi ismeretek, digitális kultúra

Felhasznált irodalom:

OH kerettantervek,

Dr. Szabó István: Bevezetés a szociálpszichológiába (Nemzeti Tankönyvkiadó, 2008)

Gordon W. Allport: Az előítélet (Társadalomtudományi Könyvtár, Budapest, 1977)

Andorka Rudolf: Bevezetés a szociológiába (Osiris Kiadó, Budapest, 1997)

Romológiai ismeretek (szerkesztette: Fábiánné Andrónyi Katalin)

Michael Sinclair Stewart: Daltestvérek (T-Twins Kiadó, Budapest, 1993)

<https://hu.wikipedia.org/wiki/sztereotipia>

<https://lexikon.uni-nke/szocikk/giszkriminacio-2/>

<https://hosoktere.org/mit-tanitunk/sztereotipiak-es-eloiteletek/>

https://mersz.hu/dokumentum/m592esz_51/

<https://www.eternalechoes.org/exercises/5-2-prejudice-racism-and-hatred-today>

<https://tudatbasis.sulinet.hu/hu/szakkepzes/egeszsegnevelés/pszichologia/csoportkozi-viszonyok/sztereotipiak>

Időkeret 45 perc	Az óra menete	Nevelési-oktatási stratégia			Megjegyzések
		Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	
0-2	<p>Szervezési feladatok: füzet, toll előkészítése</p> <p>Célkitűzés: A mai óra témája: A sztereotípa, előítélet, diszkrimináció (a tanulók leírják a füzetbe)</p>	közlés	frontális	füzet, toll, tábla filc	
3-6	<p>Ráhangelődés: A sztereotip gondolkodás megismertetése életszerű példán keresztül: <i>Akkor nem gondolkodom helyesen, ha más véleményére hagyatkozom.</i></p>	tanári bemutatás, motiválás	vitafórum	 ppt. 2. dia	Várható vélemények: 1. Nem kóstolom meg, elhiszem, hogy rossz ízű. 2. Megkóstolom, kíváncsi leszek rá, hogy valóban olyan rossz ízű-e.
7-10				tanári laptop, 1.számú kivetített kép	A válasz valószínű a tetoválásra irányul.

Én még nem ettem spenót főzeléket. Egy ismerősöm azt mondta, hogy ő evett, de nagyon rossz ízű. Szerintetek ezek után megkóstolom, vagy hagyatkozok az ő véleményére?

A tanulók elmondják véleményüket, majd levonjuk a konklúziót:

Jelentésteremtés:

Mit gondoltok róla? 1. kép

A csoport tagjai megvitatják a képhez kapcsolódó kérdéseket, majd a választott szószólók ismertetik csoportjuk válaszait.

Feladat: Vitassátok meg, hogy a képen háttal álló ember...

- a) Hol nőtt fel?
- b) Milyen iskolai végzettsége lehet?
- c) Mi a foglalkozása?
- d) Mi a hobbjaja?
- e) Milyen zenét hallgat?
- f) Szabadidejében mivel foglalkozik?
- g) Mi lehet a jelmondata?

(jelmondat jelentése=Rövid, jellemző mondat, amely valakinek az életfelfogását, céljait, törekvéseit fejezi ki.)

*Nézzük meg ki ő, mi a válasza a fenti kérdésekre! Kivetítem a **2. képet**. (Dr. Horváth József)*

- a) Hol nőtt fel?
Karcagon, egy cigánytelepen
- b) Milyen iskolai végzettsége van? Egyetem
- c) Mi a foglalkozása?
Molekuláris genetikus, rákkutató
- d) Mi a hobbjaja?
Bokszolás, fekvenyomás, tánc, főzés, olvasás
- e) Milyen zenét hallgat?
Kemény technozene
- f) Mit csinál szabadidejében?
Iskolákba, gyermekotthonokba jár előadást tartani, karitatív tevékenység (például: ételosztás)
- g) Jelmondata: „*Lehetsz úgy is menő, ha tanulsz.*”

Kérdés: Mi befolyásolt benneteket az első

II. melléklet
ppt. 4. dia

11	<p>Célkitűzés: Sztereotípiák, előítéletek, diszkrimináció</p>		frontális	füzet, toll, táblafilc	
12-19	<p>Megfogalmazzuk a sztereotípiák jelentését és leírjuk a füzetbe. <i>A sztereotípiák: értékelő, ítélkező. Fő jellemzője a bizonyítás nélküli megállapítás, leegyszerűsítés, általánosítás.</i></p> <p>Feladat: Készítsetek két diából álló ppt-t Dr. Horváth Józsefről. Anyaggyűjtéshez használjatok internetes forrásokat!</p> <p>Ellenőrzés, értékelés</p>	cselekedtetés kreatív feladatadással	egyéni	 <p>ppt. 5. dia tanulói tabletek</p>	A ppt prezentálása önkéntes alapon
20-28	<p>A következő feladatban csoportban dolgozunk. <i>Instrukció a feladathoz: „Húzzatok egy kártyát. Írjatok le mindent, ami a kártyán látható csoportról eszetekbe jut. 3 perc áll rendelkezésetekre.</i></p> <p>Ezt követően: <i>Akik azonos kártyát húztak üljenek össze és hasonlítsák össze írásaikat! Válasszatok szóvivőt, akik ismertetik a képet, majd azokat a vonásokat, amelyek egyénileg egyformák vagy különbözőek voltak.</i></p>	cselekedtetés	csoportmunka: a csoporttagok kiválasztása véletlenszerű	kártya, írólap, toll	A kártyákon embercsoportok szerepelnek. Például: rockerek, nyugdíjasok, TV sztárok, hajléktalanok, tetovált emberek
29	<p>Megvitatjuk, hogy mi lehet a magyarázata annak, hogy bizonyos embercsoportokról hasonló kép él bennünk, vagy mi okozhat egyéni eltéréseket? A sztereotíp gondolkodás az alapja az előítéleteinknek.</p> <p>Megfogalmazzuk mi az előítéletek, majd leírjuk a füzetbe.</p>	cselekedtetés	vitafórum	kártya	Például: kedvezőtlen vélemény, a teljes megismerés előtt, amikor valakit kevés jellemzővel azonosítunk.
		előítéletek megfogalmazása	frontális	füzet, táblafilc, toll,	

30-34	<p>Az előítélet: <i>Egy személy/személyekkel érzett idegenkedés vagy ellenségeskedés. Alapja pusztán annyi, hogy az illető egy adott csoporthoz tartozik, és ezért feltételezzük róla, hogy a csoportnak tulajdonított negatív tulajdonságokkal ő is rendelkezik.</i></p> <p>A következő kivetített szövegben, egy esetleírást láttok. Olvassátok el, majd állapítsátok meg, hogy történt-e hátrányos megkülönböztetés? Ha igen, szerintetek mi bizonyítja?</p> <p>Esetleírás: <i>Egy szórakozóhelyre rendszeresen nem engedi be az ápoltt, csinosan felöltözött, barnább bőrű fiatalokból álló csoportot a biztonsági őr. Azzal indokolja, hogy telt ház van. A térfelügyelő kamera felvételén jól látható, hogy az utánuk pár perccel érkező átlagosan öltözött, kissé ittas, hangoskodó, angol nyelven beszélő fiatalokat beengedi. Az is látható a felvételen, hogy a két csoport érkezése közötti időben nem hagyta el senki a szórakozóhelyet.</i></p> <p>Várható vélemény: Igen, történt hátrányos megkülönböztetés, az elsőnek érkező csoporttal szemben. A térfelügyelő kamera felvétele bizonyítja. A két csoport érkezése között senki nem hagyta el a szórakozóhelyet.</p>	tanári magyarázat	frontális	 <p>ppt. 6. dia</p> <p>tanári saját oktatási anyag</p> <p>ppt. 7. dia</p>	
		vélemények megfogalmazása	frontális egyéni		

35	Megfogalmazzuk a diszkrimináció jelentését, és leírjuk a füzetbe. <i>Diszkrimináció ha a csoporthoz tartozás az egyenlőtlen bánásmód alapjává válik. Azaz, egy csoport tagja a csoporthoz tartozás révén élvez bizonyos előnyt, míg a másik csoport tagja számára az előny azért nem érhető el, mert nem ugyanahhoz a csoporthoz tartozik.</i>	tanári magyarázat	frontális	füzet, toll, táblafilc ppt. 8. dia	
36-38	Te mit tehetsz az előítélet, diszkrimináció ellen? Ehhez útmutatót kaphatsz a következő link alatt: https://hosoktere.org/mit-tanitunk/sztereotipiak-es-eloteletek/	cselekedtetés tanulói vélemények megfogalmazása	egyéni	tanulói tabletek	
39-44	Reflektálás: A tanulók Redmenta feladatot kapnak. Ez azonnali visszajelzést ad a tanuló számára, hogy milyen mértékben sajátította el az új ismereteket. Házi feladat: A következő órára írjátok le 5-6 mondatban, mit tanácsolnátok a barátotoknak, ha valakivel szemben előítéletesen viselkedik!	cselekedtetés, az órán elsajátított ismeretek mozgósítása	egyéni	tanulói tabletek	Redmenta feladatsor III. melléklet Direkt cím: Sztereotípiá-előítélet
45	Értékelés: A tanári értékelés szóban. Óra végi kilépőkártyával tanulói önértékelés.	értékelés önértékelés	önálló otthoni munka előkészítése	kilépőkártya	érzékenyítés IV. melléklet

Mellékletek:

I.melléklet:

1. számú kép (forrás: www.google.com)

Feladat: Vitassátok meg, hogy a képen háttal álló ember...

- a) Hol nőtt fel?
- b) Milyen iskolai végzettsége lehet?
- c) Mi a foglalkozása?
- d) Mi a hobbjaja?
- e) Milyen zenét hallgat?
- f) Szabadidejében mivel foglalkozik?
- g) Mi lehet a jelmondata?

(jelmondat jelentése=Rövid, jellemző mondat, amely valakinek az életfelfogását, céljait, törekvéseit fejezi ki.)

II. melléklet

2. számú kép: Dr. Horváth József

h) Hol nőtt fel?

Karcagon, egy cigánytelepen

i) Milyen iskolai végzettsége van?

Egyetem

j) Mi a foglalkozása?

Molekuláris genetikus, rákkutató

- k) Mi a hobbija? Bokszolás, fekvenyomás, tánc, főzés, olvasás
- l) Milyen zenét hallgat? Kemény technozene
- m) Mit csinál szabadidejében? Iskolákba, gyermekotthonokba jár előadást tartani, karitatív tevékenység (például: ételosztás)
- n) Jelmondata: „Lehetsz úgy is menő, ha tanulsz.”

III. melléklet

Redmenta feladatsor

Névtelen feladatlap

Értékelés: ____/6 pont

5: 5 - 6 pont

4: 4 pont

3: 0 - 3 pont

1) Döntsd el az alábbi állításokról, hogy igazak vagy hamisak!

____/6 pont

A sztereotip gondolkodás, bár gyorsabb döntéshozatalt tesz lehetővé, gyakran vezet hibás következtetésekhez vagy igazságtalanságokhoz.

 Igaz Hamis

Akkor sztereotíp a gondolkodásom, ha van saját tapasztalatom valakiről

 Igaz Hamis

A sztereotípiák és előítéletek gyakran a kultúra, a média és a személyes tapasztalatok hatására alakulnak ki.

 Igaz Hamis

Az előítéletek csökkentése érdekében fontos az interakció és a tapasztalatok megosztása különböző csoportok között.

 Igaz Hamis

Az előítéletek mindig tudatos, szándékos gondolkodásból fakadnak, és nem automatikusan létrejövő reakciók.

 Igaz Hamis

Az előítéletek csak a társadalmi csoportok szintjén léteznek, egyéni szinten sosem lépnek fel

 Igaz Hamis

A helyes válaszok: igaz, hamis, igaz, igaz, hamis, hamis

IV. melléklet

Kilépőkártya

Mennyire jellemző rád a sztereotip gondolkodás?
szemben?

Teljes mértékben
jellemző rám

Néha jellemző
rám

Egyáltalán nem
jellemző rám

Mennyire érzed magad előítéletesnek?
mai óráról?

Teljes mértékben
jellemző rám

Néha jellemző
rám

Egyáltalán nem
jellemző rám

Előfordult-e már, hogy diszkriminatív voltál valakivel
szemben?

Soha

Ritkán

Többször

Milyen hasznosítható ismeretet viszel magaddal a
mairendezésre?